

2001 KRİZİNDEN 2005'E EGE EKONOMİSİ

MUSTAFA SÖNMEZ(*)

Türkiye ekonomisi, 2001'de yaşanan büyük ekonomik krizin ardından dört yıl üstüste yaşadığı yüksek büyüme hızları ile tüm dünyanın ilgisini çekerken, büyümenin istihdam, ödemeler dengesi, gelir bölüşümü, yapısal güçlenme gibi alanlara yeterince olumlu rüzgarlar taşımadığı eleştirisi devam ediyor.

Büyüme sürecinin bölgelere göre analizi ise tam bir sis perdesi ardında. Çünkü devletin DİE, DPT gibi kurumları krizin yaşandığı 2001 yılından bu yana, gayri safi milli hasılanın bölgelere, illere göre dağılımını , kişi başına gelirin bölgelere, illere göre dağılımını yayınlamıyorlar. Böyle olunca, kriz sonrası süreçte hangi ilin, hangi bölgenin ne kadar geliştiği , üretimin sektörel değişimi ve bunları ortaya çıkaran dinamikler de anlaşılamiyor. Bu bilinmezliğin bir an önce giderilmesi, bölgesel analizleri kolaylaştıracak bilgi üretiminin devletçe karşılanması , ticaret ve sanayi odalarının acil talebi olmalıdır.

Büyüme göstergelerinin illere ve bölgelere dağılımının son 5 yıllık verileri eksik olmakla beraber, 2001 sonrası büyümenin olumlu yanlarının Ege Bölgesi'nde fazla hissedilmediğine ilişkin birçok bulguyu sergilemek mümkün. Başta istihdam, işsizlik olmak üzere, kamu yatırımları, teşvikli yatırımlar, kamu maliyesi göstergeleri, dış ticaret, gelir dağılımı göstergeleri, Ege'de önemli sorunların yaşanmakta olduğuna işaret ediyor.

2000 yılı genel nüfus sayımına göre, 8.938 bin kişi ile Türkiye nüfusunun yüzde 13,2'sinin yaşadığı Ege Bölgesi'nde nüfus artış hızı Türkiye genelinin biraz altında seyretmekle beraber aldıkları göç nedeniyle İzmir ve Muğla'nın nüfusları Türkiye ortalamasının üzerinde bir hızla artmaktadır. Türkiye'nin üçüncü büyük kenti olan ve Ege Bölgesi kent nüfusunun yüzde 49,7'sini barındıran İzmir, Bölge'nin ticari, sınai ve sosyal merkezi olmayı sürdürmektedir.

1998'de IMF gözetiminde başlayan ve 2008 yılına kadar sürecek olan istikrar politikaları, ekonomide kamunun ağırlığını azaltarak, uygulanan mali disiplin ile fiyat istikrarını da sağlamış ve iki haneli enflasyondan tek hanelere doğru gelinmiştir. Türkiye genelinde yaşanan fiyat istikrarı Ege Bölgesi'nde yaşanmakla beraber, İzmir'de fiyat artışları, Türkiye ortalamasının biraz üstünde seyretmektedir. 2003'te yüzde 9 olan Türkiye tüketici enflasyonu İzmir'de yüzde 11 olarak gerçekleşmiş, izleyen iki yılda da İzmir'in enflasyonu Türkiye ortalamasının hep 1 puan üstünde gerçekleşmiştir.

ENFLASYONDA EGE BÖLGESİ (Yıllık,TÜFE,%)

YILLAR	İzmir	Aydın- Muğla-	Diğer 4 il	Türkiye Geneli
--------	-------	------------------	---------------	-------------------

		Denizli		
2003	11.0	10.0	9.0	9.0
2004	9.9	9.8	6.6	8.8
2005	8.2	7.3	7.3	7.2

Kaynak: DİE

Son yıllarda sağlanan fiyat istikrarı, büyüme sürecine de etki etmiş ve Türkiye ekonomisi 2001 krizinin ardından bazen iç talebin tüketici kredileri ve kredi kartı harcamaları ile canlandırılması, bazen de dış talebin hızlanması ile, üst üste 4 yıl , ortalaması yüzde 7.8'i bulan bir büyüme süreci yaşamıştır.

2001 yılına kadar yapılan analizler, Türkiye ekonomisinin genelindeki büyüme eğrisi ile Ege Bölgesi'nin büyüme oranlarının büyük ölçüde paralellik gösterdiği şeklindedir.

GSMH ARTIŞLARI(%)

Yıllar	Ege'de büyüme (%)	Türkiye büyüme (%)
1990	8.4	9.3
1991	-0.7	0.9
1992	7.0	6.0
1993	9.3	8.0
1994	-1.5	-5.5
1995	5.8	7.2
1996	7.7	7.0
1997	5.2	7.5
1998	3.1	3.1
1999	-4.7	-5.9
2000	8.7	7.4
2001	-7.8	-7.5
1990-2001 ort	3.4	3.1
2002	?	7.9
2003	?	5.9
2004	?	9.9
2005	?	7.6
2002-05 ort	?	7.8

Kaynak: DİE

1990-2001 döneminde Türkiye genelinde büyüme ortalaması yıllık yüzde 3.1 oranında gerçekleşirken Ege'de paralel bir süreç yaşanmış ve 12 yıllık dönemin büyüme ortalaması yüzde 3.4 olarak gerçekleşmiştir. Aynı paralellik 2002-2005 döneminde devam ettiyse, Ege'de de son 4 yıllık büyüme ortalamasının yüzde 7-8 aralığında olması muhtemeldir.

Bu arada, DPT'nin illerin sosyo ekonomik gelişmişlik göstergesi başka bir duruma dikkat çekmektedir. DPT, sosyo ekonomik gelişmişlik endeksini , kişi başına gelirin yanı sıra, sağlık ve eğitimden alınan payları da dikkate alarak oluşturuyor. Bu göstergelerin 1996 ile 2003 döneminde nasıl geliştiğine bakıldığında, Ege'nin bölge olarak Türkiye'deki

ikincilik sırasını koruduğunu, ancak iller açısından bazı değişiklikler yaşandığı görülmektedir.

SOSYO EKONOMİK GELİŞMİŞLİKTE SIRALAMA

İller	1996 sırası (76 il)	2003 sırası (81 il)
İzmir	3	3
Denizli	16	12
Muğla	11	13
Manisa	22	25
Uşak	23	30
Kütahya	31	40
Afyon	41	44

Kaynak:DPT

Görüleceği gibi , 1996'dan 2003'e İzmir, üçüncü il özelliğini korurken Denizli'nin birkaç basamak yükseldiği, buna karşılık diğer Ege illerinin sıralamada geriye düştüğü dikkat çekmektedir. Özellikle Uşak ve Kütahya'da düşüşler dikkat çekicidir.

Ege Bölgesi'nin 2001 krizi sonrası hangi noktaya geldiğini tasvir eden en önemli bulgular ise istihdam ve işsizlik sonuçlarından, ayrıca tarımdaki küçük üreticiliğin, kentlerdeki küçük ve orta girişimci sayısında yaşanan değişimden elde edilebilir..

BÜYÜMEYE RAĞMEN İŞSİZLİK VE MÜLKSÜZLEŞME..

Ege Bölgesi'nin işgücü, Türkiye işgücünün yüzde 15'i dolayında seyretmektedir. Bölge işgücünden yüzde 36 dolayında pay alan İzmir, Türkiye işgücünün de yüzde 5.5'ünü oluşturmaktadır.

Ege Bölgesi'nin büyüme oranları ile Türkiye'nin genel büyüme oranları paralellik göstermektedir. Türkiye ekonomisinde 2004'te yüzde 10'a, 2005'te yüzde 7,5'a yakın büyüme gerçekleşmesine karşılık istihdamda ancak yüzde 1 dolayında artış yaşanmıştır.

EGE VE İZMİR'DE İŞGÜCÜ, İSTİHDAM, İŞSİZLİK

	TÜRKİYE		EGE		İZMİR	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
15+YAŞ Nüfus(Bin kişi)	49906	50826	7078	7191	2720	2800
İşgücü (Bin kişi)(İ)	24289	24565	3667	3528	1328	1319
Pay(%)	100.0	100.0	15.1	14.4	5.5	5.4
İstihdam	21791	22046	3301	3190	1137	1146
- Eksik istihdam(A)	997	845	139	80	62	27
İşsiz(B)	2498	2520	366	338	190	173
İşgücüne Katılım.%	48.7	48.3	51.8	49.1	48.8	47.1
İşsizlik oranı %	10.3	10.3	9.9	9.6	14.3	13.1
Gençlerde işsizlik %	19.7	19.3	19.7	19.2	24.6	22.5
İşten umudunu yitirenler+mevsim(C).	1687	2195	302	338	71	71
Gerçek işsizler(A+B+C)	5182	5560	804	756	323	271
Gerçek İşgücü(İ+C)	25976	25410	3969	3866	1399	1390
Gerçek işsizlik %	19.9	21.9	20.2	19.6	23.0	20.5

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi verileri, ilgili yıllar

Son iki yılda ,yüksek büyüme hızlarına rağmen işgücünün artmaması Türkiye genelindeki bir çarpıklıktır. 2004'ten 2005'e Türkiye genelinde işgücü ve istihdam yüzde 1 artış gösterirken Ege istihdamında yüzde 3.4'lik, işgücünde yüzde 3.8 azalma gözlenmiştir. 140 bin kişiye yaklaşan işgücü azalmasının 9 bininin İzmir'den, 130 bininin ise İzmir dışı bölge illerinden kaynaklandığı görülmektedir. İşgücü pazarına çıkan ama istihdam edilemeyenler, iş bulamayanlar-özellikle kadın nüfus- , iş bulmaktan umudunu yitirenler, tarımla geçinemeyip geri çekilen nüfus, işgücündeki düşüşü açıklamaktadır.

2004'ten 2005'e Ege'de işgücü pazarına çıkanların sayısı 140 bin azaldığı için işsizlik oranı da Türkiye genelindeki yüzde 10.3'ün altında, yüzde 9.6 olarak görünmektedir.

Oysa 2004'ün işgücü olduğu gibi pazarda kalsaydı, Ege işsizlik oranı yüzde 13 görünecekti.

İzmir'deki istihdam ve işsizlik oranlarına bakıldığında ise görünüm şöyledir: İzmir'de 2004'ten 2005'e istihdam 9 bin artmasına karşın, işgücündeki 9 bin azalmadan dolayı işsiz sayısı 190 binden 173 bine , işsizlik oranı da yüzde 14.3'ten yüzde 13.1'e düşmüş görünmektedir. Bununla birlikte İzmir'in işsizlik oranı yüzde 10.3 olan Türkiye ortalamasının çok üzerindedir.

Genç işgücü tanımına giren kesimde işsizlik oranı Ege genelinde Türkiye ortalamasına paralel seyrederken (yüzde 19-20 arası) İzmir özelinde daha yüksektir. İzmir'de 2004'te yüzde 25'e yakın gerçekleşen genç işgücünde işsizlik oranı , 2005'te ancak yüzde 22.5'a düşmüştür.

Öte yandan gerçek işgücü, istihdam ve işsizlik oranlarını görebilmek için TÜİK'inkinden farklı bir yöntemi izlediğimizde farklı gerçekliklerle karşılaşmaktayız. Şöyle ki;

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) çeşitli uluslararası standartlara göre yaptığı sınıflamada, özellikle işsiz olduğu halde iş bulmaktan umudunu kestiği için iş aramayan, ancak iş bulsa hemen çalışabilecek durumda olanlar, işgücüne ve dolayısıyla işsiz sayısına dahil edilmiyor. Ayrıca, mevsimlik çalıştığı için o mevsimde işi olmayanlar da işgücüne ve işsizler arasına alınmıyor. Eksik istihdam olarak nitelendirilen, bir işte çok kısa süreli çalışan ve daha fazla çalışabilecek durumda olanlarla, gerçek mesleğinde çalışmadığı için iş arayanlar ise işgücüne dahil edildiği halde işsiz kabul edilmiyor. İşgücüne dahil olmayan nüfus içinde yer alan "İş bulmaktan umudunu kesenler, geçici işlerde çalışanlar ve mevsimlik çalışanlardan o mevsimde çalışmayanlar"ın da dahil edilmesiyle Türkiye'de gerçek işsiz sayısı 5 milyon 560 bine, işsizlik oranı ise yüzde 21.9'a çıkıyor.

Aynı yaklaşımla 2005'te Ege'deki gerçek işsiz sayısının 756 bin, işsizlik oranının da yüzde 19.6 olduğu görülüyor. Yine aynı yaklaşım İzmir özeline uygulandığında İzmir'deki işsiz sayısının 2005'te 271 bin, işsizlik oranının da yüzde 20.5'i bulunduğu görülüyor.

Ege'de son iki yılda gözlenen önemli bir değişim tarımdan tarım dışına yaşanan göçtür. Tarım, Egeliler için öteden beri önemli bir geçim kaynağı olmuştur. 19. yüzyıla uzanan ihracata dönük tarım, sonraki yıllarda da önemini korumuştur. Ancak son yıllarda tarımı ihmal eden ve yıkıcı rekabete karşı korumasız bırakan ekonomik politikaların etkisiyle tarımsal yapı çözülmekte, tarımdan geçinen sayısı azalmakta ve tarımdan tarım dışına göç hızlanmaktadır. Bu trendin temposunun 2004 ve 2005 yıllarında arttığı görülmektedir.

EGE'DE İSTİHDAMIN SEKTÖREL DEĞİŞİMİ

	Ege Genel			Türkiye Genel		
	2001	2004	2005	2001	2004	2005
Tarım(%)	40.1	37.6	33.0	35.4	34.0	25.5
Sanayi	21.0	19.9	21.0	18.3	18.3	20.0
İnşaat	4.0	4.5	5.2	5.3	4.7	6.3
Hizmetler	34.9	38.0	40.8	41.0	43.0	48.2

Kaynak: DİE

Ege genelinde tarımla geçinenlerin oranının 2001’de yüzde 40’dan 2005’te yüzde 33’e gerileyerek 7 puan azaldığı, bunun 5 puanın son iki yılda yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu, 1 yılda yaklaşık 200 bin kişinin Ege’de tarımdan tarım dışına geçmesi demektir. Buna karşılık sanayi istihdamının payının 4 yılda değişmeyerek yüzde 21’de kaldığı, , inşaat ve hizmetler sektöründe istihdam oranının yükseldiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle tarımdan kopan nüfus, daha çok kentlerde sanayi dışı sektörlerde istihdam edilmiş görünmektedir.

Ege’de iş sahibi nüfusun tarımdaki azalışı, tarımda mülksüzleşmenin diğer adıdır.

ALTBÖLGELERDE İSTİHDAMIN SEKTÖREL DEĞİŞİMİ

	İzmir		Aydın/ Den/Muğ		Diğer 4 il	
	2004	2005	2004	2005	2004	2005
Tarım(%)	19.9	18.1	42.3	38.8	51.6	42.7
Sanayi	27.3	27.7	17.5	17.1	14.4	16.3
İnşaat	5.9	6.4	4.2	4.8	3.3	4.5
Hizmetler	46.9	47.8	36.0	39.3	30.7	36.5

Ege çalışan nüfusunda tarımdaki küçük üreticiliğin, ücretsiz aile işçisinin azalmasının alt bölgelere göre dağılımına bakıldığında, 190 bin kişilik tarımdan kopuşun 20 bininin İzmir’den, yaklaşık 110 bininin Afyon, Kütahya,Uşak ve Manisa’dan, 60 bininin de Aydın-Muğla-Denizli alt bölgesinden gerçekleştiği görülmektedir. Bu sonuçlar, Ege’nin geçimi tarıma dayalı görece az gelişmiş illerinde tarımdan kopuşun daha hızlı olduğunu göstermektedir.

EGE’DE ALTBÖLGELERDE TARIMDAN GÖÇ

	Ücretliler		Tarım İstihdamı	
	2004	2005	2004	2005
Ege(Bin kişi)	1604	1693	1245	1055
İzmir	722	789	227	207
Aydın-Den-Muğla	472	467	457	396
Diğer 4 il	410	437	561	452
Ege için Oran (%)	48.5	53.2	37.7	33.0
Türkiye için Oran (%)	42.6	47.0	34.0	29.5

Kaynak:DİE

Buna karşılık ücretli nüfusun bir yılda yaklaşık 90 bin arttığı Ege’de, tarımdan kopan çoğu küçük üreticinin mülksüzleştiği ve ücretli sınıfa katıldıkları anlaşılmaktadır. Tarımdaki ücretsiz aile işçiliğinin çalışan nüfus içindeki payının 1 yılda yüzde 20’den yüzde 17’ye inmesi de bu saptamayı doğrulamaktadır. Ücretlileşmenin de üçte ikisinin İzmir’de gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Böylece 2005 sonuna gelindiğinde küçük üreticiliğe ve orta sınıfa dayanan Ege’deki sınıfsal kompozisyonun ücretliliğe doğru seyrettiğini ve ücretlilerin çalışanlar içindeki oranının 2001’de yüzde 46 iken 4 yılda

düzenli artışla 2005'te yüzde 51.5'a çıktığı görülmektedir. Ege'de ücretlilerin yüzde 47'sine yakını İzmir'de, yüzde 27'si Aydın-Denizli-Muğla alt bölgesinde kalan yüzde 26 da diğer 4 Ege ilindedir.

MÜLKSÜZLEŞME GÖSTERGELERİ

	Ege			Türkiye		
	2001	2004	2005	2001	2004	2005
Ücretli	46.0	48.5	51.5	48.6	50.8	54.2
Kendi hesabına- işveren	33.3	31.0	31.5	36.2	29.4	29.8
Ücretsiz aile işçisi	20.7	20.5	17.0	10.2	19.8	16.0

Kaynak: DİE

Uzun zaman orta sınıfın tarım ve tarım dışı küçük üreticiliğin, girişimciliğin başat olduğu Ege'de yaşanan mülksüzleşme süreci ile birlikte kendi hesabına çalışan-işveren kesimin büyüklüğü 2001'de yüzde 33 iken 4 yılda yüzde 31 dolayına inmiştir. Bu, Türkiye ortalamasına yaklaşmak anlamına gelmektedir.

Özet olarak, Türkiye genelindeki büyüme trendine paralel bir büyüme eğrisine sahip olan Ege'de, 2001 krizi sonrası 4 yılda yaşanan büyüme temposuna karşın, Ege işgücünde artış bir yana azalma görülmektedir. Ege'deki işsizlik, bölge olarak Türkiye ortalama oranlarına yakın.

Bir metropol olarak İzmir'de işsizliğin yüksek boyutlara ulaştığı ve Türkiye ortalamasının 3 puan önünde seyrettiği görülmektedir. Özellikle genç işgücü işsizliği açısından İzmir'de işsizliğin alarm verici boyutlarda olduğu her 100 gençten 23'ünün işsiz olduğu anlaşılmaktadır.

Küçük üreticiliğe, "orta sınıfa" dayanan Ege'de yüzyıllara dayanan bu yapının da bir çözülme sürecine girdiği ve tarımdaki küçük üretici nüfusun, aile işletmeciliğinin daraldığı ve kentlere göçün hızlandığı anlaşılmaktadır. Özellikle kara Ege'deki illerde yaşanan bu sürecin sonunda mülksüzleşmenin hızlandığı ve İzmir'de yoğunlaşan bir ücretliliğin arttığı dikkat çekmektedir.

KAN KAYBI : EGE DEVLETE 100 VERİP 35 ALIYOR...

2001 krizi sonrası katı biçimde izlenen IMF destekli istikrar programında kamu maliyesi önemli bir yer alırken, mali disiplinin en sert uygulandığı bölgelerden birinin Ege Bölgesi olduğu anlaşılmaktadır. Ege, 2000'den 2005'e bütçe gelirlerine vergileriyle daha çok katkı yaparken devletin yatırım da dahil her tür harcamasından daha az pay almış, dolayısıyla Ege Bölgesi, diğer bölgelere kaynak aktarmış görünüyor. Bu, kaynak aktarımının 2005 için özeti, devlete 100 verip ancak 35 geri almak şeklindedir.

EGE'NİN BÜTÇE GELİRİNE KATKISI, HARCAMALARDAN PAYI

EGE BÖLGESİ İLLERİ	Bütçe Gelirine Katkı (%)		Kamu Giderinden Pay (%)		Gelir/Gider (%)	
	2000	2005	2000	2005	2000	2005
Afyon	0.15	0.17	0.23	0.30	45.7	52.7
Aydın	0.31	0.33	0.37	0.42	59.3	72.7
Denizli	0.40	0.33	0.32	0.35	88.1	89.3
İzmir	5.04	7.84	1.95	2.06	185.1	354.1
Manisa	0.46	0.45	0.34	0.45	94.9	94.0
Muğla	0.37	0.51	0.30	0.39	89.5	121.1
Kütahya	0.18	0.20	0.19	0.25	67.3	74.1
Uşak	0.09	0.09	0.10	0.12	65.2	66.1
Ege	7.00	9.92	3.48	4.34	144	287
Ege(Tril. TL)	2341	18030	1625	6274	-	-
Türkiye(Tril. TL)	33440	134819	46705	144562	-	-

Kaynak:Maliye Bakanlığı

2000 yılında Ege Bölgesinin bütçe gelirlerine katkısının yüzde 7 iken bütçe harcamalarından aldığı payın yüzde 3,5' ta kaldığı; bütçeye yapılan her 100 liralık katkıya karşılık devletten bölgeye yapılan harcamanın 70 lira olduğu görülmektedir. 2005'e gelindiğinde Ege'nin bütçe gelirlerine katkısının yüzde 10'a yaklaştığı, buna karşılık bütçe harcamalarından aldığı payın yüzde 4.3'te kaldığı dikkati çekmektedir. Ege, 2005'te devlete aktardığı her 100 liraya karşılık devlet harcamalarından ancak 35 lira pay alabilmiştir. Dolayısıyla 2000'de Ege'nin devlet bütçesine yaptığı katkının ancak , yüzde 70'i harcamalar olarak Bölge'ye geri dönerken , 2005'te bölgeden devlete çıkan verginin ancak yüzde 35'i bölge için harcanmıştır. Dolayısıyla Ege, kamu maliyesi üstünden önemli bir kaynak kaybına uğramıştır.

İller düzeyinde bakıldığında da, İzmir'in en önemli kaynak aktarıcı olduğu görülmektedir. 2000'de İzmir'in kamu gelirlerine katkısı, harcamalardan aldığı miktarın yüzde 85 üstünde iken, 2005'te bu oranın yüzde 254'e çıktığı görülmektedir. Diğer illerin

kamu harcamalarından aldıkları payın ödedikleri vergiler ile karşıladıkları kısım 2005'te Afyon'da yüzde 53, Uşak'ta yüzde 66, Kütahya'da yüzde 74, Aydın'da yüzde 73 , Denizli'de yüzde 89'u bulmuştur. Bu illere kaynak transferi yaşanırken Muğla, aldığı harcamanın yüzde 21 üstünde kaynak aktarmıştır. Manisa'nın harcamalardan aldığı pay ile gelire katkısı ise başabaşa (yüzde 94)'a yakındır. Dolayısıyla, esas olarak İzmir, kamu maliyesine yaptığı katkı ile hem bölge illerinin kamu harcama açıklarını kapatmış hem de bölge dışına kaynak transfer etmiştir. Bu transfer, özellikle son yıllarda hızlanmıştır.

GELİR DAĞILIMI BOZULUYOR

Orta sınıfın, girişimciliğin geniş bir yer tutmasından kaynaklanan görece adil gelir dağılımına sahip görünümlü Ege, bu özelliğini yitiren bir sürece girmiş görünüyor. 2003 eşitsizlik (gini) oranı gelirin en adaletsiz olduğu İstanbul'da 0.43 olarak belirlenirken , bir yandan işsizliğin artması, bir yandan tarımdaki küçük üreticiliğin azalması, kentteki küçük girişimcilerin piyasadan çekilmesi ile Ege, belli bir gelir kaybına uğramaktadır. Ege Bölgesi'nde vergi yükünün artmasına karşılık devlet harcamalarının azalması da bozuk gelir dağılımını düzeltmek yerine daha da kötüleştirmektedir. İstanbul'da aile başına düşen gelirin yüzde 59'u kadar bir gelir elde eden ortalama Ege ailesinin bu gelirin azalma eğilimi gösterdiği gözlenmektedir.

EGE'DE GELİR DAĞILIMI (2003)

Gelir Grupları	Ege Gelirinden Pay(%20)
İlk %20(En Zengin)	45.2
İkinci %20	21.9
Üçüncü %20	15.2
Dördüncü %20	11.1
Beşinci % 20(En zengin)	6.6
Ege Eşitsizlik(Gini)Oranı	0.38
İstanbul Eşitsizlik(Gini)Oranı	0.43
İstanbul Aile Başına Gelir	100
Ege'de Aile Başına Gelir	59

Kaynak:DİE

DAHA AZ MEVDUAT, DAHA AZ KREDİ

Bölgeden kaynak transferi, mevduat-kredi göstergelerinde de izlenebiliyor. 2001 krizinde EGSbank, Tarihbank gibi Ege merkezli bankaları tasfiye olan Bölgenin, 10 yılda 320 şube kaybına uğradığı görülmüştür. 1995'te Ege'de 1260 olan banka şube sayısı 2004'te 942 olarak saptanmıştır. Bu, 10 yılda her 4 şubeden 1'inin kapanması demektir.

Ege'nin bankalardaki mevduat payı 1995 yılında yüzde 12.4 iken, bu oran 2000 yılında yüzde 9.5'a düşmüş, ekonomik kriz sonrası dönemde (2004 yılı) yüzde 10.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, bölgenin tasarruflarının azalmış olduğunun bir göstergesi olarak da kabul edilebilir.

EGE'DE MEVDUAT VE KREDİ

Yıllar	Ege'nin Mevduat Payı (%)	Ege'nin Kredi Payı (%)	Ege'de Kredi/ Mevduat oranı %	Ege'de Şube sayısı	İzmir'in Mevduat Payı (%)	İzmir'in Kredi Payı (%)
1995	12.4	11.4	61.3	1260	7.1	8.8
2000	9.5	8.7	45.8	932	5.9	4.6
2004	10.1	8.7	45.0	942	5.9	5.9

Kaynak:T.Bankalar Birliği

Bölgenin mevduat ve kredi havuzuna İzmir hükmetmektedir. 1995'te İzmir'in tek başına Türkiye mevduatındaki payı yüzde 7.1, bölgedeki payı da yüzde 57 idi. 2004'e gelindiğinde İzmir'in Bölge içindeki yeri değişmemekle beraber, Türkiye mevduatındaki payının yüzde 6'ya indiğini görüyoruz.

Ege'nin 1995'e göre kredi kullanımının da düştüğü görülmektedir. 1995'te toplam kredilerin yüzde 11.4'ünü kullanan Ege Bölgesi'nin 2000'de yüzde 8.7'ye düşen payı, 2004'te de değişmemiştir. İzmir'in kredi kullanımının da 1995'te yüzde 8.8'e kadar çıkmışken 2000'de yüzde 4.6'ya kadar indiğini, 2004'te ise ancak yüzde 6'ya çıktığını görüyoruz.

EGE'DE KİŞİ BAŞINA MEVDUAT VE KREDİ

Ege İlleri	2004 Kişi Başına Mev.(MilyarTL)	2004 Kişi Başına Kredi(MilyarTL)	Şube Başına Nüfus
İzmir	3.1	1.4	7510
Muğla	2.6	0.8	7375
Uşak	2.2	0.5	12553
Denizli	2.0	1.2	11761
Aydın	1.6	0.6	11361
Manisa	1.0	0.6	14889
Afyon	0.9	0.5	16751
Kütahya	0.8	0.3	18670
Türkiye Ort.	2.6	1.2	11773

Kaynak:T.Bankalar Birliği

Bölgenin kişi başına mevduat ve kredi kullanımına bakıldığında, sadece İzmir'in Türkiye ortalamasını aştığı, diğer illerin kişi başına mevduat ve kredi göstergelerinin Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Özet olarak Ege'de son yıllarda tasarruf ve kredi kullanımında bir düşüş trendi yaşanmaktadır. Ege, 1995'te mevduatının yüzde 61'i kadar kredi kullanırken, kredi kullanımını izleyen yıllarda azalmış ve 2004 yılında mevduatın ancak yüzde 45'i kadar kredi kullanan bir bölge olmuştur.

EGE'DE YATIRIMLAR

Gerek tarım ve turizm gerekse sanayi potansiyelleri yüksek olan Ege'de, 2001 krizi sonrası büyüme sürecinde yatırımlar yeniden artmış olmakla beraber, atıl işgücünün beklentilerine karşılık verecek bir yatırım hamlesi henüz gerçekleşmemiştir. Teşvikli yatırımlarla ilgili veriler, 2001-2005 döneminde Ege'nin toplam Türkiye yatırımlarından yaklaşık yüzde 12 pay aldığını ortaya koymaktadır.

TEŞVİKLİ YATIRIMLARDA EGE'NİN PAYI(%)

YILLAR	EGE (TRİL TL)	TÜRKİYE (TRİL TL)	EGE'NİN PAYI, %
2005	3327	24072	13.8
2004	2664	21703	12.3
2003	2665	25627	10.4
2002	1894	16212	11.7
2001	1269	11577	11.0
2001-05	11819	99191	11.9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Yatırımların özellikle 2004 ve 2005 yıllarında arttığı dikkat çekmektedir. Ege illeri arasında yatırımların dağılımına bakıldığında ise İzmir'in yatırımların yüzde 36'sına yakınına aldığı görülmektedir. İzmir'i yüzde 15 payıyla Muğla (özellikle turizm yatırımları) yüzde 14 payıyla Manisa (ağırlıklı imalat sanayi yatırımları) ve yüzde 11,5 payıyla Denizli (ağırlıklı tekstil yatırımları) izlemiştir. Kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınan Kütahya, Afyon ve Uşak arasında ise Kütahya'ya 2004 sonrası bazı yatırımların aktığı gözlenmiştir.

TEŞVİKLİ YATIRIMLARIN BÖLGE VE İLLERE DAĞILIMI (Milyar TL)

YILLAR	EGE	İZMİR	MANİSA	DENİZLİ	MUĞLA	DİĞER 4 İL
2005	3327	1033	384	226	406	1278
2004	2664	723	671	233	376	661
2003	2665	1053	302	354	512	444
2002	1894	789	205	441	200	259
2001	1269	605	107	95	301	161
2001-05	11819	4203	1669	1349	1795	2803
PAY, %	100.0	35.6	14.1	11.4	15.2	23.7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

Özellikle 2001 sonrası belli bir irtifa kaybeden KOBİ'lere sağlanan teşviklerde de Ege'nin payı ancak 2004 ve 2005 yıllarında belli artışlar göstermiştir. Teşvikli KOBİ

yatırımlarının 2004'te yüzde 15'e yakını, 2005'te de yüzde 12 sini gerçekleştiren Ege bölgesine , yatırımlar için verilen kredilerden yüzde 10-12 dolayında bir pay düşmüştür.

KOBİ YATIRIMLARINA DESTEKTE EGE'NİN PAYI

YILLAR	TOPLAM KREDİ(Milyar TL)	Ege'deki KOBİ'lerin Payı(%9)	TEŞVİKLİ KOBİ YATIRIMLARI (Milyar. TL)	Ege'nin Payı(%)
2005	37611	9.8	67019	12.3
2004	63314	12.5	112613	14.8
2003	45358	18.3	105741	2.0
2002	26716	10.6	62920	12.1
2001	8010	1.8	14975	2.1
2000	36758	2.5	49100	3.0

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı

EGE'NİN İTHALATI HIZLANIYOR

Ege Bölgesi'nin ihracata dönük sektörleri dünden bugüne belli değişimler geçirse de ana omurgası değişmemiştir. Tütün, kuru meyve, yaş sebze, hububat, yağlı tohum, zeytin ve madenler Bölge'nin en önemli ihracat kalemleri olmayı dünden bugüne korurken, bunlara özellikle 1980 sonrası bazı sanayi ürünleri eklenmiştir. Bunların içinde de konfeksiyon ve tekstil sanayii ürünlerinin önemli bir yer tuttuğu ve Ege İhracatçı Birliklerine kayıtlı ihracatın üçte birine yaklaştığı görülür. Beyaz eşya/elektronik, demir ve demirdışı metaller, Ege ihracatında ikinci sırada.

Geleneksel olarak Türkiye'nin hep önemli bir ihracat bölgesi olan Ege, bu özelliğini korumakla beraber, son yıllarda bölge ithalatının gözle görülür bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir.2001-2005 döneminde Türkiye genelinde ihracat yüzde 134 artarken Ege ihracatı bu temponun gerisinde kalmış ve artış yüzde 91 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık Türkiye genelinde ithalat 2001-2005 döneminde yüzde 181 artarken Ege'nin ithalat temposu bu ortalamanın üstüne çıkarak yüzde 190 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin genel dış ticaretine egemen olan ve ağırlıkla da aşırı değerlenmiş döviz kurunun etkili olduğu bu trend, Ege'de de hissedilmekte, bölgede ihracatın ithalatı karşılama oranı azalma göstermektedir. 2001 yılında ihracat, ithalattan yüzde 72 fazla iken ithalattaki artış sonucu 2005 yılında ihracatın fazlalığı yüzde 13'e düşmüştür. Bu da Ege'nin ihracatçı kabiliyetinin belli bir aşınmaya uğradığı yorumuna götürebilir.

EGE' NİN DIŞ TİCARETTEKİ PAYI

Yıllar	İHRACAT (Milyon\$)	İTHALAT (Milyon\$)	İhracattaki Pay(%)	İthalattaki Pay(%)	Ege'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)	Türkiye'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranı(%)
2001	3836	2229	12.2	5.4	172	76
2002	4127	3017	11.4	5.8	137	70
2003	5207	4284	11.0	6.2	121	68
2004	6441	5822	10.2	6.0	111	65
2005	7329	6461	10.0	5.5	113	63
Ege Artış	91	190	-	-	-	-

2001-05,%						
Türkiye,%	134	181	-	-		

Kaynak:Dış Ticaret Müsteşarlığı

İzmir, Bölgenin dış kapısı olma özelliğini korumakla beraber ihracattaki payı son yıllarda azalma göstermiş, 2001’de yüzde 72 olan payı 2005’te yüzde 63.4’e düşmüştür. İzmir’in ithalattaki payı ise yüzde 78-80 aralığında değişmektedir. İzmir’den ihracat , 2001-2005 döneminde yüzde 69 artarken, ithalattaki artış yüzde 187 olmuş, dolayısıyla İzmir’in ihracat kapısı olma özelliği ithalat kapısı olmaya dönüşmüştür. 2004 ve 2005 yıllarında İzmir’e yapılan ithalat, ihracatı geçmeye başlamıştır.

İZMİR’İN DIŞ TİCARETTEKİ PAYI

Yıllar	İHRACAT (Milyon\$)	İTHALAT (Milyon\$)	Ege İhracatında Payı(%)	Ege’deki ithalatta Payı(%)
2001	2752	1730	72.0	77.6
2002	2793	2307	67.7	76.4
2003	3489	3341	67.0	78.0
2004	4131	4714	64.1	81.0
2005	4649	4959	63.4	76.7

Kaynak:Dış Ticaret Müsteşarlığı

Bununla beraber, ihracatın kayıt altına alındığı ihracatçı birliklerinin karmaşıklığı nedeniyle, Bölgenin dış ticaretteki gerçek payının saptanması zorlaşmıştır, Dolayısıyla yorumlarda da ihtiyatlı olmak gerekir. İzmir merkezli Ege İhracatçıları Birliği ile Denizli Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birliği kayıtlarına göre, Ege’den yapılan ihracat, Türkiye ihracatının yüzde 10’u tutarındadır. Ancak, bazı ihraç ürünleri ile ilgili ihracatçı birliklerinin Ege’de olmaması, Bölge’nin ihracatının başka bölge ihracatçı birliklerinin kaydına girmesine, bu da Bölge ihracatının eksik tesbitine neden olmaktadır. Örneğin, Ege’den Vestel eliyle yapılan elektronik ve beyaz eşya ihracı İstanbul, otomotiv yan sanayii ihracı, Bursa, çimento-seramik ihracı Orta Anadolu ihracatında kayıtlı görünmektedir. İhracatın Gümrük Müsteşarlığı kayıtlarında yer alan boyutu ise farklıdır. İzmir Gümrükler Başmüdürlüğü, bölge ihracatının Türkiye toplamında yüzde 21, ithalatının da yüzde 14 olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, Bölge ihracatçı birliklerinin kayıtlarına giren kadar girmeyen bir ihracat daha vardır.

SONUC

2001 ekonomik krizinden Türkiye geneli kadar olumsuz etkilenen ve küçülen Ege bölgesi ekonomisinin izleyen yılların büyüme sürecinden ne yönde etkilendiğini belirleyecek veriler, 2001 yılından bu yana açıklanmadığı için doğrudan belirlenmemektedir. Bununla birlikte istihdam, kamu maliyesi, mevduat-kredi , dış ticaret göstergeleri, Ege ekonomisinde dikkate değer boyutta bir kan kaybı olduğunu, ekonominin sağlıklı bir gelişme patikasında bulunmadığına dair önemli ipuçları vermektedir.

Bulgulara göre,

- Türkiye genelindeki büyüme trendine paralel bir büyüme eğrisine sahip olan Ege’de, 2001 krizi sonrası 4 yılda yaşanan büyüme temposuna karşın, Ege işgücünde artış bir yana azalma görünmektedir. Ege’deki işsizlik, bölge olarak Türkiye ortalama oranlarına yakın. İzmir’de işsizliğin yüksek boyutlara ulaştığı ve Türkiye ortalamasınının 3 puan (yüzde 13) önünde seyrettiği görülmektedir. Özellikle genç işgücü işsizliği açısından İzmir’de işsizliğin alarm verici boyutlarda olduğu, her 100 gençten 23’ünün işsiz olduğu anlaşılmaktadır.
- Küçük üreticiliğe, “orta sınıfa” dayanan Ege’de yüzyıllara dayanan bu yapının da bir çözülme sürecine girdiği ve tarımdaki küçük üretici nüfusun, aile işletmeciliğinin daraldığı ve kentlere göçün hızlandığı anlaşılmaktadır. Özellikle kara Ege’indeki illerde yaşanan bu sürecin sonunda mülksüzleşmenin hızlandığı ve İzmir’de yoğunlaşan bir ücretliliğin arttığı dikkat çekmektedir.
- Ege, 2000’den 2005’e bütçe gelirlerine vergileriyle daha çok katkı yaparken devletin yatırım da dahil her tür harcamasından daha az pay almış, dolayısıyla Ege, diğer bölgelere kaynak aktarmıştır. Bu, kaynak aktarımının 2005 için özeti, devlete 100 verip ancak 35 geri almak şeklindedir.
- Bir yandan işsizliğin artması, bir yandan tarımdaki küçük üreticiliğin azalması, kentteki küçük girişimcilerin piyasadan çekilmesi ile Ege, belli bir gelir kaybına uğramaktadır. Ege Bölgesi’nde vergi yükünün artmasına karşılık devlet harcamalarının azalması da bozuk gelir dağılımını düzeltmek yerine daha da kötüleştirmektedir. İstanbul’da aile başına düşen gelirin yüzde 59’u kadar bir gelir elde eden ortalama Ege ailesinin bu gelirinin de azalma eğilimi gösterdiği gözlenmektedir.
- Ege’de son yıllarda tasarruf ve kredi kullanımında bir düşüş trendi yaşanmaktadır. Ege’nin bankalardaki mevduat payı 1995 yılında yüzde 12.4 iken, 2004 yılında yüzde 10.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, bölgenin tasarruflarının azalmış olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Ege, 1995’te mevduatının yüzde 61’i kadar kredi kullanırken, kredi kullanımı izleyen yıllarda azalmış ve 2004 yılında mevduatın ancak yüzde 45’i kadar kredi kullanan bir bölge olmuştur.
- Gerek tarım ve turizm, gerekse sanayi potansiyelleri yüksek olan Ege’de, 2001 krizi sonrası büyüme sürecinde yatırımlar yeniden artmış olmakla beraber, atıl işgücünün beklentilerine karşılık verecek bir yatırım hamlesi henüz gerçekleşmemiştir. Teşvikli yatırımlarla ilgili veriler, 2001-2005 döneminde Ege’nin toplam Türkiye yatırımlarından ancak yüzde 12 pay aldığını ortaya koymaktadır.
- Geleneksel olarak Türkiye’nin hep önemli bir ihracat bölgesi olan Ege, bu özelliğini korumakla beraber, son yıllarda bölge ithalatının gözle görülür bir artış gösterdiği dikkati çekmektedir. Türkiye’nin genel dış ticaretine egemen olan ve ağırlıklı da aşırı değerlenmiş döviz kurunun etkili olduğu bu trend, Ege’de de hissedilmekte, bölgede ihracatın ithalatı karşılama oranı azalmaktadır.

(*)Izmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi için araştırıldı